

Laberius Maximus din Histria, care ne-a transmis, împreună cu un rescript al împăraților Valerian și Gallienus, scrisoarea unui rege Antiochos (I sau al II-lea, după toate aparențele) către reprezentantul său local, în legătură cu privilegiile concesate sanctuarului, și un decret al aradienilor adresat „divinului August” prin care se reglementează circulația mărfurilor la blciurile anuale din preajma templului. Primul text confirmă celor interesați păstrarea „bine-facerilor” concesate de regii seleucizi împotriva unei „părți adverse” care nu-i numită dar în care trebuie să vedem fie un funcționar imperial, fie vreun concesionar al perceperii impozitelor, de felul lui Charagonius Philopalaestrus din Hotârnice: „Regum antiqua beneficia... is qui prouinciam regit... incoluma uobis manere curabit”. Epistola regală închină sanctuarului lui Zeus satul Baitokaike împreună cu întregul său teritoriu și cu recolta anului în curs, pentru săvârșirea după datină a sacrificiilor din fiecare lună: ... κώμην τὴν Βαιτοκαί(κ)ηνὴν ... σὺν τοῖς συνκύρουσι ... περιορισμοὺς καὶ σὺν τοῖς τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους γενήμασιν, ὅπως ἡ ἀπὸ ταύτης πρόσοδος ἀναλίσκῃται εἰς τὰς κατὰ μῆνα συντελούμενας Θυσίας), În același timp se acordă templului *asylia*, altfel spus o deplină inviolabilitate a persoanelor și a bunurilor, sub sancțiunea proclamării vinovatului ca „nelegiuit” (τὸν δὲ ἐναντιωθησόμενον ... ἐνοχὸν εἶναι ἀσεβείᾳ), precum și scutirea de obligația de a oferi găzduire trupelor sau numă funcționarilor regali (τὴν δὲ κώμην ἀνεπίσ(τα)θμον μηδεμιᾶς ἀπορρήσεως προσενεχθείσης).

Comarate cu acest document excepțional, restul inscripțiilor din fascicul (unele funerare, altele dedicații către „marele, preasfântul și îndurătorul” zeu local: θεῷ μεγίστῳ ἀγίῳ ἐπηκόῳ Βαιτοχειχει) rețin atenția într-o măsură mai mică. Toate sînt însă editate și comentate cu precizia și priceperea dovedite de editor în fasciculul precedent (cf. Studii clasice XI, 1969, p. 351—352), care fac din această serie nouă a *Inscripțiilor grecești și latine din Syria* un adevărat model de Corpus epigrafic, răspunzînd în totul cerințelor științifice ale vremii noastre.

Un apendice de cel mai înalt interes al lucrării e lista persoanelor originare din Arados și Marathos atestate în scrierile unor autori clasici sau în inscripții găsite în afara regiunii. Indicii de persoane, de cuvinte grecești, de expresii latine și de materii, precum și o tablă de concordanță a publicațiilor epigrafice facilitează consultarea volumului.

D. M. Pippidi

LOUIS ROBERT, *Les gladiateurs dans l'Orient grec*. (Réimpression photographique de l'ouvrage paru en 1940 comme fascicule 278 de la *Bibliothèque de l'École des Hautes Études IVe section, Sciences historiques et philologiques*, série de guerre), Amsterdam, A.M. Hakkert, 1971, 357 p. în 8° + XXV planșe afară din text.

Sînt exact treizeci de ani de cînd cartea acum reeditată venea să răstoarne părerile curente despre răspîndirea în Răsărit a spectacolelor de amfiteatru, constituind în același timp un prim exemplu al anchetelor de tip monografic pe care autorul n-a încetat de-atunci să le recomande și în care — strînse, editate și abundant comentate — documentele epigrafice referitoare la o anumită instituție civilă sau religioasă din lumea greacă sînt comparate și interpretate, constituind în același timp un vast repertoriu de referințe pentru studiul ulterior al problemei.

În ce privește popularitatea luptelor de gladiatori în provinciile de limbă greacă ale Imperiului, o opinie înrădăcinată, dar falsă, pretindea că grecii ar fi resimțit o invincibilă repulsie pentru „măcelurile organizate” (expresia e a lui Franz Cumont) și că, în ciuda cîtorva

dovezi contrare, asemenea spectacole singeroase nu s-ar fi bucurat în cetățile Răsăritului decât de un succes redus. În realitate, și oricât ar părea de surprinzător, mărturia masivă a celor trei sute de texte și reliefuri descrise și analizate de Robert în lucrarea care ne reține atenția e mai mult decât suficientă pentru a arăta cum stau lucrurile în realitate. În această privință, ceea ce trebuie spus e mai curînd că nu orașele ca atare sau magistrații tradiționali erau cei care puneau la cale luptele și le suportau cheltuiala, ci unii cetățeni bogați, dornici să-și agonisească popularitate. Pentru acest motiv, spectacolele din această categorie nu se înscriu printre tradiționalele ἀγῶνες a căror grijă o poartă demnitarii cunoscuți: e vorba mai curînd de *liturgii* acceptate cu prilejul înălțării într-o preoție de cele mai multe ori legată de cultul imperial. Cum e ușor de văzut din parcurgerea documentelor, cei mai mulți *munerarii* sînt fie *λεπείζ* fie *ἀρχιερεῖς* ai cultului cîrmurilor, aceștia din urmă cumînd în unele cazuri calitatea de „președinți” ai unor *κοινά* mai mult sau mai puțin importante.

Rezultatele acestea neașteptate și ediția impecabilă a atîtor texte greu accesibile și anevoie de interpretat au făcut ca lucrarea să se epuizeze repede. Sînt foarte mulți ani de cînd o a doua ediție era cerută și așteptată și abia acum, prin rîvna editorului Hakkert din Amsterdam (care în ultimul timp a întreprins și publicarea culegerii de *Opera minora* ale lui Robert, pe lîngă retipărirea importantelor *Études anatoliennes*), ni se oferă această reproducere anastatică, în condiții tehnice desăvîrșite. Cum mărturisește autorul într-un cuvînt înainte de un interes deosebit, prima sa intenție era să ne dea nu o simplă retipărire ci o adevărată ediție nouă, în care și-ar fi găsit loc numeroasele documente noi privitoare la gladiatori ieșite la iveală în ultimii treizeci de ani. Din acestea, unele au și fost publicate între timp, în mai multe serii, în culegerea intitulată *Hellenica* (III 112—150 și 151—162; V 77—99; VII 126—151; VIII 39—72), altele sînt pregătite pentru a forma un nou volum, ce ni se promite pentru o dată apropiată și care se va chema: *Nouveaux documents de gladiateurs dans l'Orient grec*. „Il comportera — se spune în această privință — les commentaires nécessaires, par exemple l'identification du *prouocator*, mais n'aura plus à s'occuper de la doctrine désormais établie: large diffusion de ces spectacles dans les pays grecs et hellénisés. Enfin l'index de ce volume renverra en détail aussi bien aux documents contenus dans les *Hellenica* qu'à ceux du volume lui-même, en sorte que les index des *Gladiateurs dans l'Orient grec* et des *Nouveaux documents de gladiateurs dans l'Orient grec* devront permettre de retrouver aisément toute la documentation” (p. 3).

Pentru cititorii mai puțin familiarizați cu economia lucrării de care mă ocup vreau să semnaliez, în încheiere, că vor găsi în ea, pe lîngă catalogul sistematic al celor 302 de texte și reliefuri editate și explicate (p. 77—237), un capitol de generalități privind natura și caracteristicile acestor documente, precum și un amănunțit studiu de vocabular, în care se lămurește înțelesul unei serii de termeni și expresii anevoie de interpretat: *πυκτεύειν*, *πυγμή*, *πύκτης*, *ἄθλα*, *ἄλειπτος*, *ἐν σταδίοις*, *τοῖς δέξαι*, *σίδηρος*, *φιλοπλος*, *πάλος* (p. 13—73). Alte trei capitole trag oarecum concluziile desprinse din analiza materialelor, tratînd despre răspîndirea luptelor de gladiatori (p. 239—266), despre organizarea acestui soi de întreceri (p. 267—307), și despre locul vînaătorilor și al luptelor cu fiare în spectacolele de amfiteatru (p. 309—331).

Abia dacă trebuie să adaug că documentele de acest fel aflate pe teritoriul țării noastre cite se cunoșteau în 1940, sînt toate cunoscute și valorificate. Alte cîteva, descoperite de-atunci, au fost publicate în 1948 de Gheorghe Ștefan în Buletinul Științific al Academiei R.P.R., I, p. 29 și urm.